

Бабійчук В. М.,аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ ЯК УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АТРАКЦІОНАМИ

Анотація. Статтю присвячено особливостям зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, а саме причинно-наслідковому зв'язку як одній із основоположних умов виникнення зобов'язання.

Досліджено основні теорії причинно-наслідкового зв'язку. Встановлено, що для України основоположними є дві теорії: прямого причинного зв'язку, на якій побудована конструкція зобов'язань із відшкодування шкоди у судовій практиці, і теорія необхідних та випадкових зв'язків, яка переважає в українській цивільній доктрині.

Проаналізовано визначення поняття «атракціон», виділено основні ланки причинно-наслідкового зв'язку, характерні для зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

Першою виділено та проаналізовано ланку «зв'язок між поведінкою організатора атракціону та його функціонуванням». Досліджено основний елемент ланки – обов'язок розумного догляду.

Досліджено і проаналізовано ланку «зв'язок між функціонуванням атракціону і шкодою як наслідком». На основі теоретичних міркувань та судової практики виділено основні причини, характерні для зазначеної ланки: амортизація певного механізму; непередбачувана дія атракціону (помилка програмного забезпечення віртуального атракціону); помилка оператора та інші.

Зауважено, що конкретну поведінку особи (її дії чи бездіяльність), яка обслуговує атракціон та надає дозвіл на його експлуатацію, варто виділити із загальної діяльності атракціону, що створює підвищену небезпеку для оточуючих.

Акцентовано увагу на тому, що у діяльності атракціонів трапляються випадки, коли виділено три ланки (зв'язок між поведінкою організатора атракціону та його функціонуванням; між функціонуванням атракціону і шкодою як наслідком; між поведінкою особи, зобов'язаної здійснювати технічне обслуговування, та оглядом атракціону і шкодою, що настала), а також такі, що не містять причин завдання шкоди. На основі цього виділено четверту ланку – зв'язок між шкодою, що настала, і причинами, не пов'язаними із діяльністю атракціону. У такому випадку йдеться про непрямі причини.

Досліджено та обґрунтовано існування п'ятої ланки причинно-наслідкового зв'язку у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціонами – «зв'язок між діяльністю кількох атракціонів».

Запропоновано доповнення до ЦК України новою правовою категорією «презумпція дублюючого причинно-наслідкового зв'язку».

Ключові слова: шкода, атракціон, причинно-наслідковий зв'язок, зобов'язання, делікт, відшкодування.

Babiichuk V. M. On the issue of causation in liabilities of compensation for damages caused by the attractions

The article focuses on the peculiarities of obligations to compensate for damage caused by attractions, namely the causal link, as one of the fundamental conditions for the occurrence of the obligation.

The main theories of causation are studied. It is established that two theories are fundamental for Ukraine: direct causation, on which the construction of obligations to compensate for damages in judicial practice, and the theory of necessary and accidental relations, which prevails in the Ukrainian civil doctrine.

The definition of the concept of the attractions is analyzed, and the main links of causation are characterized by the obligation to compensate for the damage caused by the attractions.

The firstly identify and analyze the link "relationship between the behavior of the organizer of the attractions and its operation." The main element of the link – the duty of care – has been studied.

The link "the connection between the operation of the attractions and the damage as a result" has been studied and analyzed. On the basis of theoretical considerations and case law, the main reasons characteristic of this chain are

identified: depreciation of a certain mechanism; unpredictable action of the attraction (error of the virtual attractions software); operator error, etc.

It is noted that the specific behavior of a person (his actions or inaction), which directly serves the attractions and gives permission for its operation, should be distinguished directly from the general activities of the attractions, which creates an increased danger to others.

Emphasis is placed on the fact that there are three links in the activities of attractions (the relationship between the behavior of the organizer of the attractions and its operation; between the operation of the attractions and the damage as a result; between the behavior of the person responsible for maintenance and inspection that occurred) do not contain the cause of the damage. The fourth link is based on the connection between the damage caused and the reasons not related to the activities of the attractions. In this case, we are talking about indirect causes.

The existence of the fifth link of causation in the obligations to compensate for damage caused by the attractions – the link "the relationship between the activities of several attractions" was studied and substantiated.

It is proposed to introduce in the Civil Code of Ukraine "presumptions of duplicate causation".

Key words: *damage, the attractions, causation, obligation, tort, compensation.*

Атракціон – це досить нове і малодосліджене джерело завдання шкоди у цивільному праві. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, належать до інституту деліктних зобов'язань, що обумовлює важливість і затребуваність їх дослідження в межах сучасної наукової цивілістичної думки, судової практики і законотворчої діяльності. Інтерес у цьому аспекті представляє вивчення комплексу науково-теоретичних проблем, від вирішення яких багато в чому залежить розроблення пропозицій і заходів, спрямованих на підвищення ефективності законодавчої та судової практики щодо спорів про відшкодування шкоди, завданої атракціоном.

Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, містять загальні умови, характерні для інституту відшкодування шкоди загалом: діяння, причинно-наслідковий зв'язок, шкода та вина. Серед зазначених умов причинно-наслідковий зв'язок відіграє роль сполучної ланки, правильне встановлення якої є важливим для встановлення факту наявності шкоди.

Основною причиною оскаржень судових рішень або відмови у задоволенні позову про відшкодування шкоди, завданої атракціоном, у першій інстанції є неправильне встановлення цієї умови.

Тому питання комплексного вивчення особливостей причинно-наслідкового зв'язку у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, є актуальним, що обґрунтовує доцільність його дослідження у науковій статті.

Загальні та окремі важливі питання і проблеми відшкодування шкоди досліджували як радянські науковці (Б. С. Антимонов,

Д. В. Боброва, О. С. Іоффе, О. А. Красавчиков, М. М. Малєїна, Г. К. Матвеев, Ш. М. Менглієв, В. Т. Смирнов, В. О. Тархов, К. А. Флейшиц, А. С. Шевченко, К. Б. Ярошенко та інші), так і українські дослідники (Д. В. Боброва, І. В. Бурлака, С. Д. Гринько, Т. С. Ківалова, О. С. Онищенко, О. О. Отраднава, К. В. Мануїлова, Є. О. Харитонов, О. В. Церковна, Ю. С. Червоний, А. С. Шевченко, та інші).

Свої праці стосовно дослідження особливостей причинно-наслідкового зв'язку присвятили М. М. Агарков, С. Д. Гринько, Л. Д. Донська, А. О. Собчак, та інші.

Щодо особливостей причинно-наслідкового зв'язку у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, то це питання науковцями не досліджувалося.

Метою роботи є дослідження особливостей причинно-наслідкового зв'язку як однієї із умов виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, є частиною інституту відшкодування шкоди. Тому, аналізуючи природу досліджуваних зобов'язань, потрібно насамперед звернутися до правової категорії деліктного зобов'язання.

Д. В. Боброва тлумачила деліктне зобов'язання як «зобов'язання, в якому особа, яка протиправно і винно заподіяла шкоду особистості громадянина або його майну чи майну організації, зобов'язана її відшкодувати, а потерпілий має право на відшкодування заподіяної шкоди у повному обсязі» [1, с. 505]. Тобто науковець відзначила, що зобов'язання виникають унаслідок завдання шкоди однією особою іншій, тому в однієї особи виникає обов'язок відшкодувати

завдану шкоду, а в іншій – право вимагати таке відшкодування. Аналогічно у відвідувача атракціону виникає право вимагати відшкодування завданої йому шкоди атракціоном, а в організатора атракціону з'являється обов'язок відшкодувати таку шкоду, за винятком випадків, передбачених законодавством (непереборна сила, умисел потерпілого) (ч. 5 ст. 1187 ЦК України) [2].

Досить ґрунтовне визначення деліктним зобов'язанням дала С. Д. Гринько, яка тлумачила їх як «правовідносини, що виникають унаслідок завдання шкоди винними, а у випадках, передбачених законом, незалежно від вини завдавача шкоди – протиправними діями чи бездіяльністю особистим немайновим благам фізичної або юридичної особи, а також їхньому майну, що не є порушенням зобов'язання, яке існувало між завдавачем шкоди і потерпілим, унаслідок яких завдавач шкоди або інші особи у випадках, передбачених законом, зобов'язані її відшкодувати, а потерпілий або непрацездатні утриманці у разі його смерті та дитина померлого, народжена після його смерті, мають право на відшкодування завданої йому шкоди у повному обсязі, крім випадків, передбачених законом» [3, с. 10]. Аналізуючи зазначене визначення через проєкцію зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, ми відзначимо таке. Атракціоном може бути завдано шкоди внаслідок винних дій заподіювача, якщо ми говоримо про звичайні атракціони. Водночас конструкція зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, може і не містити категорії вини, якщо шкоди завдано атракціоном, діяльність яких визнана джерелом підвищеної небезпеки. У такому випадку зобов'язання виникне незалежно від вини заподіювача шкоди. Водночас діяльністю атракціону шкода може бути завдана як майновим інтересам, так і особистим немайновим інтересам відповідача. Тобто зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, мають низку спільних ознак із деліктними зобов'язаннями.

Т. С. Ківалова відзначала, що «правовідносини відшкодування шкоди мають ознаки, загальні для всіх видів цивільних правовідносин, а також ознаки, характерні тільки для них. Зокрема, такими ознаками є: 1) спеціальна під-

става виникнення зазначених зобов'язань – факт завдання шкоди; 2) імперативне визначення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин відшкодування шкоди; 3) можливість «переплетення», своєрідного «накладання» правовідносин відшкодування шкоди і правовідносин цивільно-правової відповідальності у випадках винного завдання шкоди; 4) специфічне цільове призначення зазначених зобов'язань (правовідносин). Їхньою метою передусім є компенсація шкоди, завданої учаснику цивільних відносин, захист прав та охоронюваних законом інтересів останнього в такий спосіб» [4, с. 22].

Зауважимо, що науковець відзначала таку ознаку деліктних зобов'язань, як «підстава виникнення – факт завдання шкоди». Водночас ми додамо, що вірно встановити таку підставу виникнення допомагає саме правова категорія «причинно-наслідкового зв'язку».

Ґрунтовно до визначення ознак деліктних зобов'язань підійшла С. Д. Гринько. Науковець відзначала такі ознаки: 1) виникають у разі вчинення цивільного правопорушення (делікту) (підстава виникнення); 2) умовами виникнення є наявність шкоди, протиправної поведінки, причинного зв'язку між шкодою і протиправною поведінкою завдавача, вини (крім випадків, передбачених законом); 3) настають у тому випадку, коли потерпілий і завдавач шкоди не знаходились у цивільних правовідносинах; 4) це завжди новий юридичний обов'язок, який покладається на порушника замість невиконаного; 5) виникають під час порушення абсолютного права потерпілого; 6) регулюються імперативними нормами; 7) односторонні за своїм характером; 8) виступають тільки у формі відшкодування шкоди в натурі або відшкодування завданих збитків; 9) на розмір відшкодування шкоди впливає умисел і груба необережність потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди – фізичної особи [5, с. 293]. Тобто науковець разом із іншими ознаками акцентує увагу також на підставі та умовах виникнення деліктних зобов'язань.

Ураховуючи зазначене, ми підсумуємо, що фундаментальною ознакою зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, є цивільне правопорушення – делікт. Водночас для того, щоб цей факт у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, мав

юридичне значення, він має володіти низкою умов: 1) наявність шкоди; 2) протиправна або правомірна поведінка завдавача; 3) причинно-наслідковий зв'язок між шкодою і поведінкою; 4) вина (в умовах, коли шкода завдана не атракціонами підвищеної небезпеки).

Варто зауважити, що зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, мають свої особливості, оскільки, крім загальних ознак, притаманних деліктним зобов'язанням, вони мають і специфічні. Головною їхньою особливістю є те, що вони не тільки виникають на основі завдання шкоди іншій особі, але і те, що завдання цієї шкоди пов'язане із діяльністю атракціону.

Водночас для надання факту завдання шкоди юридичного статусу фундаментальним моментом є встановлення причинно-наслідкового зв'язку як умови виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціоном.

Отже, проаналізувавши зазначене, ми відзначаємо, що однією з обов'язкових умов виникнення досліджуваних зобов'язань є причинно-наслідковий зв'язок.

Проблема причинно-наслідкового зв'язку є найдавнішою і такою, що викликає найбільше дискусій серед науковців-цивілістів. Це зумовило появу у цивільній доктрині чималої кількості теорій причинного зв'язку. Серед найпопулярніших ми можемо назвати теорію умови [6, с. 67]; необхідного і випадкового зв'язку [7, с. 304-306]; можливості і дійсності [8, с. 228]; адекватного (типового) завдання [9, с. 327]; прямого і непрямого зв'язку [10, с. 112] та інші. Зазначені теорії дістали чималу кількість як обґрунтувань, так і критики, тому детально на них зупинятися ми не будемо.

Водночас відзначаємо, що ми погоджуємось із твердженням С. Д. Гринько, яка зазначила, що сучасна концепція причинного зв'язку в Україні виходить із двох теорій: прямого (безпосереднього) причинного зв'язку, на якій будується конструкція зобов'язань відшкодування шкоди у судовій практиці, та теорії необхідних і випадкових причинних зв'язків, на якій формується сучасна цивілістична доктрина в Україні [6, с. 76].

Ми відзначали, що атракціон – це правомірна діяльність учасника цивільних правовідносин, спрямована на задоволення потреб

відвідувачів у розвагах і пов'язана із власністю, володінням чи користуванням розважальними об'єктами, зазвичай наділеними концентрованою внутрішньою енергією, характеристика яких на відповідних рівнях містить можливість повного їх контролю з боку людини, внаслідок чого може створюватися підвищена небезпека завдання шкоди [11, с. 33].

Із зазначеного визначення у контексті причинного зв'язку ми розуміємо, що діяльність атракціонів насправді є досить широким і глибоким ланцюгом дій, який починається з елементарного підтримання чистоти на атракціоні, виконання техніки безпеки і закінчується кропіткими технічними випробуваннями із використанням високотехнологічних пристроїв. І найменші упущення чи відхилення на одному з етапів можуть стати причиною (прямою або непрямою) завдання шкоди відвідувачу. Тому виділення та аналіз максимально можливої кількості ланок причинно-наслідкового зв'язку у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, дозволить нам не тільки напрацювати теоретичну базу, але і вдосконалити судову практику вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої атракціоном.

Отже, фундаментальне значення для функціонування атракціону має організація його діяльності. Для цієї ланки загального процесу важливим є такий елемент, як «обов'язок розумного догляду (піклування)» про джерело потенційного завдання шкоди. В іноземній літературі цей термін визначається як «*duty of care*» [12, с. 546]. Обов'язок догляду передбачає, що відповідальна особа повинна проявити стандарт розумної обережності, тобто діяти таким чином щодо догляду за атракціоном, щоб уникнути потенційного завдання шкоди відвідувачу.

За загальним правилом, «стандарт догляду» – це те, що робить особа за конкретних обставин, щоб забезпечити мінімізацію можливості завдання шкоди. Це допомагає збалансувати права сторін, ураховуючи рівень догляду, який є відповідним ситуації. Якщо стандарт догляду не дотримано, то особа діяла із порушенням своїх обов'язків перед іншим учасником цивільних відносин.

Чинним законодавством України такий обов'язок «розумного догляду» відносно

атракціонів передбачений розділом 3.2. Правил будови і безпечної експлуатації атракціонної техніки, зокрема пунктом 3.2.1., яким визначено, що має бути проведена ідентифікація прогнозованої небезпеки, небезпечних подій і ситуацій, породжуваних механічним, електричним, хімічним (від сировини, матеріалів та інших речовин), термічним (тепловим) впливом, випромінюванням, водним середовищем, а також порушенням вимог ергономіки та іншими причинами [13]. Додатково двома наступними пунктами нормативно-правового акту визначаються головні та додаткові заходи щодо зменшення ризику виникнення аварійних і надзвичайних ситуацій на атракціонах [13]. Тобто виконанням зазначених заходів і забезпечується розумний догляд за джерелом завдання шкоди – атракціоном.

У першій ланці причинного зв'язку фундаментального значення набуває саме обов'язок організатора атракціону відповідним чином дбати про належне функціонування діяльності атракціону. Важливо, що цей обов'язок не обмежується лише діями щодо самого атракціону, але і повинен містити забезпечення і підтримання безпечного фізичного робочого середовища; забезпечення відповідності цим галузевим стандартам і законодавчим нормам безпеки; забезпечення вимог законодавства щодо періоду роботи, оплати праці та відпочинку працівників; проведення оцінок потенційних ризиків та їхня мінімізація тощо.

Тож ми відзначимо першу ланку причинного зв'язку досліджуваних нами зобов'язань: *«зв'язок між поведінкою організатора атракціону та його функціонуванням»*.

Ще один момент, про який варто говорити, – це причини завдання шкоди атракціоном, не пов'язані з організаційними моментами. Тобто шкоди завдано, незважаючи на те, що організатор атракціону належно виконав покладені на нього обов'язки. Причиною завдання шкоди може стати природня амортизація певного механізму, непередбачувана дія атракціону (помилка програмного забезпечення віртуального атракціону), помилка оператора тощо. Наприклад, ОСОБА_2 знаходилась із п'ятирічною дитиною у парку атракціонів. Коли жінка посадила дочку на атракціон «коники», оператор атракціону замість

нього ввімкнув атракціон «літаки», який знаходився у небезпечній близькості. Один із літаків атракціону на початку руху вдарив ОСОБА_2 у спину, від чого вона впала та отримала закритий осколковий перелом обох кісток лівої гомілки зі зміщенням заднього краю великої гомілкової кістки. Суд, задовольняючи вимоги позивачки, належно встановив, що причиною завдання шкоди стали дії оператора атракціону, який увімкнув не той атракціон [14].

Аналізуючи приклади із судової практики, ми відзначимо, що причиною завдання атракціоном шкоди відвідувачу стала помилка оператора, яку ми віднесемо до ланки *«зв'язок між функціонуванням атракціону та шкодою як наслідком»*. Тобто причини завдання шкоди пов'язані саме із функціонуванням атракціону, незважаючи на те, що його діяльність була організована належним чином.

Уявімо ще одну ситуацію: відвідувач атракціону користується шлемом віртуальної реальності та через «збій у системі» раптово змінюється картинка, від чого він падає, отримуючи травму. В такому випадку причина завдання шкоди також належить до ланки *«функціонування атракціону – шкода, що настала»*. Адже дії організатора атракціону ніяким чином не вплинули на завдання відвідувачу шкоди. Це сталося через внутрішні проблеми функціонування самого обладнання.

У контексті діяльності атракціону виглядає відокремлено та має не менше значення сфера обслуговування атракціону. Зауважимо, що конкретну поведінку особи (її дії чи бездіяльність), яка обслуговує атракціон та надає дозвіл на його експлуатацію, варто виділити із загальної діяльності атракціону, що створює підвищену небезпеку для оточуючих. Якщо особа, уповноважена до огляду атракціону та надання відповідного висновку щодо його справності і можливості подальшої експлуатації, цього не зробить, а, скажімо, заочно надасть позитивний висновок, то це може слугувати причиною завдання шкоди. У такому випадку базовою ланкою причинного зв'язку має стати саме *«зв'язок між поведінкою особи, зобов'язаної здійснювати технічне обслуговування та огляд атракціону, і шкодою, що настала»*, а не будь-яка з інших ланок. Тому ми і відносимо самотійну форму поведінки

щодо порушення спеціальних правил до третьої ланки причинного зв'язку.

Водночас у діяльності атракціонів трапляються випадки, коли виділені нами три ланки не містять причини завдання шкоди. Уявімо ситуацію, коли у парку розваг два атракціони (наприклад наземна карусель «коники» та повітряна карусель «літаки») знаходяться і функціонують поруч. Водночас вони мають різних володільців. Перебуваючи у нерухомому стані після того, як оператор здійснив посадку відвідувачів на атракціон «коники», відбувається непередбачувана ситуація: у каруселі «літаки» розриваються ланцюги кріплення та один із літаків падає на атракціон «коники», завдавши шкоди відвідувачу. Виникає запитання: яка з виділених нами ланок причинно-наслідкового зв'язку містить реальну причину завдання шкоди відвідувачу атракціону «коники»?

Якщо розглядати першу ланку «зв'язок між поведінкою організатора атракціону та його функціонуванням», то очевидно, що організатор атракціону «коники» немає відношення до завдання шкоди: він належним чином організував його роботу, не було порушено техніки безпеки, за діяльністю атракціону наглядав оператор. Друга ланка «зв'язок між функціонуванням атракціону і шкодою, що настала» не міститиме причини завдання шкоди, оскільки атракціон не здійснював функціонування і не катав відвідувачів. Окрім того, відсутня буде причина у третій, виділеній нами ланці «зв'язку між поведінкою особи, зобов'язаної здійснювати технічне обслуговування та огляд атракціону, і шкодою, що настала». Тому стає очевидним, що існує ще одна ланка причинно-наслідкового зв'язку, що містить реальну причину завдання шкоди відвідувачу, а саме: обставини, не пов'язані із діяльністю атракціону. Тобто певні ситуації, що існують поруч із діяльністю атракціону, в окремих випадках, незалежно від здійснення діяльності самим атракціоном, здатні спровокувати ланцюгову реакцію, наслідком якої буде завдання шкоди відвідувачу атракціону.

Щодо нашого випадку, то зрозуміло, що причиною завдання шкоди відвідувачу атракціону «коники» стало неналежне виконання своїх обов'язків організатором атракціону «літаки», адже саме він не забезпечив належного функціонування власного атракціону, що

стало причиною завдання шкоди відвідувачу іншого атракціону.

Водночас ситуація значно ускладниться, якщо уявити описану нами ситуацію дещо під іншим кутом. Уявімо, що атракціон «коники» здійснював діяльність і під час руху одна із фігурок-боксів виходить із ладу і затискає відвідувачу ногу, водночас відривається посадочний бокс із сусіднього атракціону «літаки» і падає на ногу цьому ж відвідувачу. Виникає запитання: діяльність якого атракціону стала причиною завдання шкоди відвідувачу і хто з організаторів зобов'язаний таку шкоду відшкодувати?

Така ситуація отримала в літературі назву «випереджаючий причинно-наслідковий зв'язок», суть якого полягає в тому, що один порушник завдає шкоди, яка все одно настала б через діяння іншого завдавача або певної обставини [12, с. 163].

Згідно зі ст. 3:104 Принципів європейського деліктного права (ЄПДП), якщо дія однозначно і неворотно потягла за собою завдання шкоди потерпілому, то будь-які наступні дії, які самі по собі могли стати причиною ідентичної шкоди, не приймаються до уваги [15, с. 1616]. Однак ми з таким визначенням не згодні, оскільки в нашому конкретному випадку неможливо визначити ступінь шкоди, яку завдав кожен із атракціонів відвідувачу. Якщо шкода, завдана першим атракціоном «коники», могла обмежитися синцем або раною, тоді яким чином від падіння другого атракціону відвідувач міг отримати перелом ноги? І якщо ми будемо діяти згідно з ЄПДП, то за замовчуванням ми маємо враховувати, що саме перший атракціон завдав шкоди відвідувачу у вигляді перелому. На нашу думку, якщо неможливо встановити ступінь вини конкретного завдавача, має діяти інститут солідарної відповідальності.

Продовжуючи розглядати можливі варіанти нашої ситуації, уявімо, що поруч функціонують дві каруселі «літаки», які мають двох різних володільців. Під час діяльності зазначених атракціонів спочатку з одного атракціону відривається посадковий модуль і падає на автомобіль, припаркований на зупинці парку атракціонів. Із відставанням у п'ять секунд із іншого атракціону відривається такий самий посадковий бокс-літак і падає на цю ж автівку. Вини-

кає запитання: чи доречним буде застосування інституту солідарної відповідальності в такому випадку, адже обидва бокси впали на припаркований на зупинці автомобіль?

Польський науковець Ф. Бидлінськи відзначає, що у момент здійснення другого правопорушення суб'єктивне право, що захищається законом, вже було відсутнім (воно припинило своє існування внаслідок здійснення першого правопорушення), через це другий правопорушник не може бути притягнений до відповідальності [12, с. 143]. Водночас зауважується, що у випадку, коли об'єкт уже був знищений унаслідок першого правопорушення, поведінка другого порушника не могла створити високий ризик завдання шкоди цьому об'єкту, що також виключає відповідальність другого порушника [12, с. 165]. Ці думки можуть викликати певні сумніви, адже другий заподіювач все ж завдав шкоди майну відвідувача. Однак, якщо би ми припустили, що автомобіль після падіння на нього боксу-літака стояв пошкодженим на зупинці протягом року (не підлягаючи ремонту), і після цього на нього впав ще один бокс-літак, чи можна говорити про те, що саме падіння другого боксу-літака стало причиною завдання шкоди і до того знищеному авто?

У такому випадку ми все ж схилиємося до думки, що причиною завдання шкоди буде падіння першого боксу-літака. Тобто встановлення часових меж, унаслідок спливу яких не приймаються до уваги такі діяння, що могли б призвести до завдання шкоди вже пошкодженому чи знищеному майну, має дещо довільний характер зі свободою вибору. Зазначена проблема часової межі між діяннями першого і дру-

гого заподіювача шкоди може бути вирішена введенням «*презумпції дублюючого причинно-наслідкового зв'язку*», згідно з якою організатор атракціону відповідає солідарно з іншим організатором атракціону, якщо не доведе, що на момент завдання ним шкоди майно, якому він міг завдати шкоди, вже було знищено внаслідок діяння першого завдавача шкоди. Враховуючи зазначене, ми пропонуємо доповнити ст. 1190 ЦК України частиною 3 такого змісту: «*один боржник відповідає солідарно з іншим, якщо не доведе, що на момент завдання ним шкоди майно, якому він міг завдати шкоди, вже було знищено внаслідок діяння першого завдавача шкоди*».

Отже, специфіка причинно-наслідкового зв'язку у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, полягає в існуванні п'яти ланок:

- 1) зв'язок між поведінкою організатора атракціону і його функціонуванням;
- 2) зв'язок між функціонуванням атракціону і шкодою як наслідком;
- 3) зв'язок між поведінкою особи, зобов'язаної здійснювати технічне обслуговування та огляд атракціону, і шкодою, що настала;
- 4) зв'язок між шкодою, що настала, і причинами, не пов'язаними із діяльністю атракціону;
- 5) зв'язок між діяльністю кількох атракціонів.

Вирішуючи кожну конкретну справу, суд має чітко переконатись у приналежності прямої чи непрямої причини завдання шкоди до однієї із зазначених ланок, що допоможе правильно вирішити спір про відшкодування шкоди, завданої діяльністю атракціону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боброва Д.В., Дзера О.В., Довгерт А.С. та ін. Цивільне право України : підручник у 2 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2002. Кн. 2. 640 с.
2. Цивільний кодекс України: офіційний текст. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст.356 (редакція від 16.08.2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Гринько С. Д. Рецепція деліктних зобов'язань римського приватного права в Україні : дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2013. 390 с.
4. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: : автореф... доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Одеса, 2008. 40 с.
5. Гринько (Русу) С.Д. Вітчизняна концепція деліктних зобов'язань. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1 (41). С. 287-294.
6. Гринько С.Д. Причинно-наслідковий зв'язок як об'єктивна умова виникнення деліктних зобов'язань. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С. 66-78.

7. Пионтковский А.А. Уголовное право. Общая часть. Москва: Госюриздат, 1939. 236 с.
8. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1955. 310 с.
9. Агарков М. М., Генкин Д. М. Гражданское право: учебник для юридических институтов. Всесоюзный институт юрид-их наук НКЮ СССР; Институт права АН СССР. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР. 1944. Том 1. 419 с.
10. Лесько Ю.В. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії транспортних засобів: дис. канд. юрид. наук. 12.00.03. 2016. 232 с.
11. Бабійчук В.М. Поняття, ознаки та види атракціону як джерела завдання шкоди. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 30-35.
12. Helmut Koziol (ed). Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective. 2015. URL: <https://is.gd/4NKEFg>
13. Про затвердження Правил будови і безпечної експлуатації атракціонної техніки: Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи № 110 від 01.03.2006 р. URL: <https://is.gd/NwfEGb>
14. Справа № 2-5250/10. Рішення Ворошиловського районного суду м. Донецька від 23.11.2010 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12471695>
15. Oliphant K. Uncertain Factual Causation in the Third Restatement: Some comparative notes. *William Mitchell Law Review*: Vol. 37: Iss. 3, Article 2. P. 1600-1632. URL: <https://is.gd/DGfSsm>